

SLOVENSKA.

KNJIGE „SLOVENSKE MATICE“ ZA L. 1903.

Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. X. zvezek. Uredil Fr. Levéc. — Dve povesti obsega letošnji zvezek „Knezove knjižnice“. Najprej srečujemo žalostno postavbo Cankarjevega Petra Novljana, potem pa še bolj nesrečno Kostanjevčevo Ello.

V „Življenju in smrti Petra Novljana“ nismo mogli zapaziti nič novega. Ali je Cankarjev junak Peter ali pa kaj drugega, nam je že precej vseeno. Vzduh je vedno isti, mračen, nezdrav, dušeč, pripovedovanje sanjarsko, v samih nedoločenih črtah, brez zveze in jasnosti. Cankarju vse umira pod rokami, a umira počasi in sanjajoče, ne kakor umirajo ljudje, ampak kakor se vlečejo sence. Kakor pijani in omoteni prihajajo Cankarjevi junaki na svet, se nekoliko opotekajo in lezejo nekam doli, vedno nižje, menda v grob. Sicer pa to niso junaki. Beletristična terminologija naša, ki pozna v povestih le „junake“, nima izraza za Cankarjeve stvore. To niso „junaki“, ampak bolniki ali norci. Kdor je kaj posebnega, se povzpne tako visoko, da ga pisatelj počasti z imenom „vagabund“. A to je že najvišje, kar se pojavi na pisateljevem obzorju. Peter Novljan se ni povzdignil tako visoko, ker je prej umrl — v nežni starosti trinajstih let. Tudi bi bil težko prišel tako daleč, ker je bil preneumen in že v dvanajstem letu nesrečno zaljubljen, vsled česar je moral umreti. Že prej bi si bil rad življenje končal, a ni vedel, kako bi to naredil, in vsled tega je postala povest nekoliko daljša. Ubogi Peter je stal v snegu, da bi se prehladil, in to je edino, kar se mu je posrečilo v njegovem življenju. Študent Pavel ga je poučeval v modrosti življenja: „Poglej jih, ki se ravnaajo natančno po dobrih naukih, ki se pasejo dostojno po odkazani jim gredi: Suha jim je duša. . . Čez plotove, prijatelj, in čez jarke, pa ti bo duša vesela!“ (Str. 26.) Tudi ta pristno Cankarjev nauk ni mogel pomagati Petru Novljanu. Revež ni mogel čez plotove. Jakob Mrva ga

je poučeval: „Kar ti vzame šola, in to so vse lepe čednosti, ki so prirojene, ti vrne družba . . . Precej dobro merilo je, da se ogiblji družeb, ki ti jih priporočajo predstojniki, učitelji, varuhi in drugi taki ljudje . . .“ (Str. 18.) Tak Mentor bi bil morda iz Petra naredil takega moža, ki bi bil vreden biti Cankarjev junak, a Jakob Mrva se je slučajno prej obesil. Varuh Petrov je bil vedno pijan, in njegova žena seveda tudi — kaj bi sicer delala v Cankarjevi povesti? — in tako je moral Peter umreti. A še tu ni imel tiste sreče, ki jo imajo običajni ljudje, ampak je umrl na cesti. Čitatelj bi se moral ob koncu jokati nad nesrečno usodo Petra Novljana, ako se ne bi smejal povesti Ivana Cankarja.

Cankar je namreč tako daleč zašel v svoje migrensko-nihilistične nazore, da ves svet gleda kakor skozi rjavo vzbočeno steklo. Trudi se, da bi natančno zarisal vsako medlo in zamazano črto, vsak barvasti robek ob vsaki pegici. In ker vse to še njegova domišljija prepoji s svojimi secesionistiškimi barvami, imamo slednjič podobo pred seboj, ki nam ne kaže sveta niti kakršen je, niti, kakršen bi moral biti, ampak kakršen bi bil, ako bi se solnce izpremenilo v violičasto tulpo in zemlja v klopčič sivkaste megle. Njegovi ljudje bdeči sanjajo in delajo z veliko doslednostjo vse narobe. Cankar bi bil lahko dober realist ali tudi ne napačen idealist, a on se je kapriciral, da mora biti imeniten konfuzionist. On zna virtuožno vjeti vsak izgubljeni žarek, ki mu zatrepče globoko v duši, in ga pripelje na dan in široko razblini v vse njegove sestavine. A ker dela samo to, ustvarja same majhne stvari, nič velikega, nič celotnega, nič krepkega. Same blede krpe se vrste brez reda; niti dobro sešite niso, ampak samo položene druga poleg druge. Ko bi jih premetal in pomešal, ne bi njih učinek postal niti boljši niti slabši.

Mi bi svetovali Cankarju, da naj zapusti to maniro, ker je zašel že predaleč vanjo. A stori naj to prav kimalu, ker je že skrajni čas. Sicer bo njegovo pisateljsko ime prezgodaj umrlo, kakor Peter Novljan žalostnega spomina.

Nekoliko drugačna je Kostanjevčeva „Ella“, dasi tudi tu mrgoli pretiravanja in neverjetnosti. Vsa povest pravzaprav ni nič drugega, nego samo popis, kako podel poštar zapeljuje svojo ekspeditorico. Samo značaj ekspeditorice Elle je nekoliko verjeten, dasi jo je pisatelj nazadnje pahnil v prepad popolnoma po krivici in nasprotno njenemu značaju. Druge osebe so pa prav naivno dobre, ali pa prav satansko zlobne, tako da je oboje neverjetno. So nekatere jako lepe poteze v povesti. Obupna borba Elle proti izprijenosti je vsekakor nekaj zelo lepega; v celoti imamo vendar pred seboj jako zarisano sliko strahovito grdega življenja. V tej povesti se kaže, da pisatelj ni našel še ravnotežja v svojih literarnih nazorih. On hoče slikati življenje naturalistično, to se pravi grdo in odurno. A pri tem ima v sebi še toliko

Iz knjige življenja. II. zvezek. Josip Kostanjevec. Založil pisatelj. Tiskal R. Šeber v Postojni 1904. — Drugi zvezek Kostanjevčevih spisov nam kaže „življenje“ — a življenje v onem ozkem obzorju, katero je znano pisatelju. To obzorje je malomestno in sega od sodnika do davkarice in od diurnista do natakarice. Ako pride še kak častnik v to družbo, je že izreden dogodek, in vse je zbegano, zlasti ženske. Kostanjevec torej popisuje „življenje“ te družbe. To „življenje“ ima jako malo vsebine, je brez idej, brez dejanj in se vleče naprej leno in zanikrno. Moški krokajo, ženske pa opravljajo. V majhnih škandalčkih in intrigah te družbe se giblje pisatelj. Zgodilo se mu je pa pri tem, da je prišel na nekaj novega, skoro bi rekli, na veliko idejo, kakršna se redkokedaj utrne v tako malo duhoviti družbi.

Gospod Kostanjevec je zagledal v tej „eliti“ — zakaj „elita“ je ta družba in se ne sme onečastiti s kakim kmečkim slovenskim imenom — v tej „eliti“ je zasledil g. Kostanjevec vsa dokazila, da je naturalizem prava estetična smer.

V „Kotanski eliti“ nam to dokazuje. Da bi svoj nauk še bolj potrdil, nam jako prozorno namiguje, da je Kotanj — Postojna in da je izbral tamošnjo „elito“ kot dokazilni material za svojo tezo. Ali stoji „kotanska elita“ res tako nizko, ali jo je pa g. Kostanjevec nalašč še bolj ponižal, tega ne moremo preiskovati, ker se bavimo edino le z g. Kostanjevcem. Ta namreč brani moderne slovenske leposlovce, kateri popisujejo slovensko „elito“ sploh kot

jako izprijeno, in zlasti damam ne morejo pustiti dobrega imena. Oglasili so se kritiki, ki pravijo, da ti pisatelji ne slede toliko istini življenja, kolikor nagonom svojega srca, a gospod Kostanjevec nam zagotavlja, da imajo ti pisatelji prav; še več, on nam „ad oculos“ dokazuje, da so ženske ničvredne, da goljufajo svoje može vse vprek in da je neumen tisti mož, kateri še kaj idealnejše sodi o ženskem spolu. Priča — kotanska elita!

Bivši profesor Traven je bil tak idealist, da je imel slovensko ženstvo za moralno in nepokvarjeno in da se je upal vzklikniti zaradi tega: „Slovenci smo narod, ki nikdar in nikdar ne sme dopuščati, da v njegovi idealni književnosti poganjajo enake strupene in kužne gobe, kakoršne se šopirijo v francoski književnosti“ (str. 96.) Za to predrznost ga je Kostanjevec

Cesta v Mukdenu.

naivnega talmi-idealizma, ki ga ne more spravi v sklad z naturalističnimi težnjami, da vidimo pred seboj slednjič čudno mešanico: na eni strani zmagujočega satana, na drugi strani pa uboge grlice, ki nimajo moči, da bi se ojačile do krepkega dejanja. Kostanjevčeva „ljubezen“ je na eni strani nekaj živalsko-grdega, na drugi strani pa nekaj mistično-sanjarskega. „Pride njegova ura“ (prim. str. 123.), pa je po njem — zaljubljen je, in ni mu več pomoči. To gre tako hitro in nenadoma pri Kostanjevcu, da čas in prostor ne igrata nobene vloge. In „s tistim trenutkom začne živeti“ (str. 101.).

Cankar je vsekako globlji talent kakor Kostanjevec, a ta se drži vsaj zunanje oblike povesti in piše stvari, ki se dajo brati. Sicer pa v letošnjem zvezku „Knezove knjižnice“ ni nič posebnega. Dr. E. L.